

MUDr. et PhDr. Gustav Gellner, doc., in memoriam

※ 8. 12. 1871 Mladá Boleslav

† 8. 1. 1943 Terezín

Gustavu Gellnerovi nesporně patří významné místo v dějinách brněnské historiografie medicíny. Vedle PhDr. J. Skutila a MUDr. V. Zapletalova psal Gellner zasvěcené studie o lékařských moravských rodem či působením, a to zejména o těch, kteří vlastními výzkumy pomáhali v 16. století evropské medicíně vyvázat se z autoritativního sevření některými galénovskými dogmaty a svými díly rozvíjeli empiricky zaměřenou předbělohorskou medicínu v našich zemích. Rozvíjel tak obor, na nějž se při zakládání Lékařské fakulty Masarykovy univerzity pozapomnělo, i když na Karlově univerzitě pracoviště pro dějiny medicíny existovalo. Rozhodně není náhodou, že si Gellner vesměs vybral lékaře významně působící mimo tradiční centrum univerzitní vědy (kromě Zálužanského) a spjaté zásadně s Jednotou bratrskou, která programově podporovala samostatnost myšlení a rozvoj vzdělanosti.

Právě vzdělanost považoval G. Gellner za rozhodující i ve vlastním životě, proto se na své dvě životní profese – lékaře (mikrobiologa) a historika důkladně připravoval. Gellner se narodil v Mladé Boleslavi, kde vyrůstal v patriarchální zámožné židovské rodině zachováající úctu a respekt k hloubce filozofického uvažování. (Jeho o deset let mladší bratr František je znám jako básník a karikaturista české moderny z anarchistické skupiny kolem Neumannova Nového kultu, který v době před 1. světovou válkou pracoval v brněnských Lidových novinách). Po gymnaziálních studiích v rodné Boleslavi se zapsal na medicínu v Praze (1879), kterou dostudoval ve Vídni, kde v r. 1907 promoval. Jako vojenský lékař působil na různých místech v krajích poblíž italských hranic, posléze v Olomouci, kde byl v l. 1927-1930 velitelem vojenské divizní nemocnice. Už jako 55letý chodil v Brně do Zemské porodnice k primáři J. Traplovi, kde se seznámil s dalším významným lékařem J. Kabelíkem (tehdy docentem), k němuž pak docházel na prosekturu. Přátelství i odborná spolupráce

s Kabelíkem vynesla Gellnerovi také spoluautorství článku *Fixation du complément dans le plasma syphil. et tbc.* (1926). S Kabelíkem a Tomčíkem v ní popsal objevenou metodu, jak vyšetřit u vojenských nováčků onemocnění na syfilis a tbc. I když tato metoda získala autorům respekt i v cizině, nebyla pro laboratorní náročnost zavedena plošně, jak by si Gellner přál. Z jeho 17 citovaných prací (srv. článek J. Kabelíka v *Praktickém lékařství* z r. 1946, s. 316) hlavně z mikrobiologie připomeňme alespoň Gellnerovu studii *Denní hygiena vojska*, za kterou dostal 1. cenu Ministerstva národní obrany v soutěži reformních vojenských lékařů v r. 1927 a *Profylaxii chorob* v poli z r. 1928.

Mimo samostatné odborné práce systematicky od r. 1923 referoval G. Gellner o veškeré mikrobiologické literatuře našich lékařů v *Past. Ball. Centralblatt* a v *Index Analyticus Cancerolog* ve stovkách výstižných referencí, čímž uváděl práci českých lékařů do citací světové medicínské literatury. Takovou činnost je třeba i z dnešního hlediska ocenit jako velmi záslužnou. Vedle klinické a výzkumné práce považoval ve shodě s dobou za důležitou také zdravotně-osvětovou činnost, o čemž svědčí řada proslavených vědecko-popularizačních přednášek. Gellner měl mimořádně široký rozhled po dobové lékařské literatuře, znal aktivně německy, italsky, anglicky, francouzsky, řecky a latinsky, což mu umožnilo studovat bez obvyklých bariér.

Lékařskou praxi ukončil G. Gellner v r. 1930. Už jako důchodce přesídlil do Brna, avšak s pevným úmyslem pokračovat zde ve své další profesi, a to tentokrát historika. K lékařské historiografii jej zřejmě motivoval J. Kabelík. Gellner se ještě jako aktivní důstojník přihlásil ke studiu historie na Filozofické fakultě MU a dokončil je promocí 27. 10. 1931. V disertační práci pro svůj druhý doktorát bezvadně zúročil své medicínské vzdělání, když si zvolil téma kulturně-historicky-epidemiologicky-toxikologické, neboť zkoumal příčinu smrti českého a uherského krále z rodu Habsburků Ladislava Pohrobka (1440-1457). Až do doby F. Palackého byl obviňován z travičství zemský správce, od r. 1458 pak český král Jiří z Poděbrad. První se totiž snažil památku Poděbradovu očistit Palacký, ale byl právě osočován z toho, že není

odborníkem v medicíně, což se Gellnerovi přihodit nemohlo. Nikdo netvrdil, že on, jako historik, nemá jako nelékař patřičné znalosti, aby určil příčinu Pohrobkovy smrti. Gellnerovi se podařilo dokázat, že to nebyl jed, ale sporadický (nikoliv epidemický) mor, jímž se mladý král nakazil ve veřejných lázních, který ho připravil o život.

Studii *Nemoc Ladislava Pohrobka* (1930), z níž části publikoval v Českém časopise historickém (1934) a v Thomayerově sbírce přednášek (č. 180, 1935), zahájil Gellner své práce o významných a dokonce světově proslulých lékařích působících na Moravě, kteří ho předěšili v čase i v objevech. V r. 1934 uveřejnil monografii o lékaři v Litomyšli a v Prostějově – *Jan Černý a jiní lékaři do konce doby jagellonské*, v níž jednak opravil chyby svých předchůdců, když na základě zevrubného studia bohatého listinného a archivního materiálu odstranil ze života tohoto autora, proslulého Spisem o nemocech morních (1506) a také u nás nejstarším tištěným herbářem Kniha lékařská, kteráž slove Herbář aneb Zelinář (1517) vše, co se do něj dostalo chybným ztotožněním s jiným českým bratrem. Práce je velmi cenná také připojenými medailony významných českých lékařských osobností, jako např. Zikmunda Albíka, Jana Berký z Chocně, Havla ze Strahova, Pavla Pražského Zítka. Příspěvky jsou bohatým informačním zdrojem i pro současné historiky. To se ostatně vztahuje na všechny Gellnerovy práce. Pozorný čtenář v nich najde doklady o záměru psát vědecké práce česky už v 15. století, čímž vlastně eskobratrská odborná medicínská literatura předznamenala i napomohla české terminologické tvorbě doby Purkyňovy. Tato poznámka se bezprostředně týká další Gellnerovy práce, která navíc potěší každého Brňana i dnes – *Zemský lékař na Moravě, Tomáš Jordán z Klausenburku* (1539-1586). V plastickém obrazu novověkého rozvoje medicíny a lékařství na Moravě i prostředí známých evropských univerzitních měst, kde Jordán studoval i působil, najdeme také okouzující popis Brna, které si Jordán, ač rodák ze sedmihradské Kluže, velmi zamiloval. Gellner vysoce ocenil Jordánovo dílo – latinskou Knihu o přirozených vodách hojitedlných neb teplicech moravských ((1586), na níž autor pracoval deset let. Tento spis lékaře světového jména (znovu

ho vydal koncem 19. st. Josef Jireček) do češtiny převedl pisář Ondřej Zborovský, evangelík ze Slavkova, a dlužno poznamenat, že tím vlastně současně vytvářel české balneologické názvosloví. Gellner líčí Jordánův život i dílo v dobových evropských souvislostech politických, hospodářských, vědeckých a kulturních, v nichž se tvořivě rozvíjel, a biografický obraz důsledně doplňoval rozbořem nejdůležitějších Jordánových spisů tak, aby byl jeho přínos pro evropskou medicínu naprosto zřetelný. Dodejme, že vinorodé Brno poskytovalo epidemiologovi Jordánovi několik badatelských podnětů. K nim patřila např. nebezpečná střevní kolika vedoucí často k obrnám, latentně přítomná už u novorozenců, která naplno propukla v r. 1578. (Příčinou byla olověná vinné sudy; tato otrava olovem byla popsána až v 17. století.) Jordánovi se také podařilo zabránit šíření příjice z veřejných lázní Adamových.

Také v další Gellnerově práci – *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků* se uplatňuje autorova lékařská erudice. Pečlivě doplnil dřívější monografii Maxe Dvořáka (1896), věnovanou pronásledovanému pobělohorskému lékaři, o chybějící úryvky deníků o čtená životopisná data, která objevil v rukopisech v knihovně roudnického zámku. Dodnes jsou bezvadným pramenem pro poznání života i medicíny v 15. století, zejména pak pro ocenění významu léčebných vod kolem Chebu, Mariánských a Františkových Lázní.

Po osudném 15. září 1938 se Gellner i s rodinou odstěhoval do Prahy. Ale ani tady, v době tak pro Židy osudné a nebezpečné, neustal v práci. Zpracovával život a dílo univerzitního mistra předbělohorské doby *Adama Zálužanského ze Zálužan*, ale spis – téměř dokončený – se nedochoval. Byl zlikvidován po Gellnerově zatčení v září r. 1942. Konce války se už Gellner nedočkal, byl mučen v terezínské pevnosti a na následky mučení 8. ledna v r. 1943 zemřel. Osud jeho rodiny byl tragický, manželka a dcera zemřely v osvětimských plynových komorách. Holocaust přežil jeho syn, který včas emigroval do Kanady, kde nastoupil k letectvu, a vnučka.

Gellnerovy historiografické práce z medicínské prostředí předbělohorské a pobělohorské doby si dodnes uchovávají značnou hodnotu, zaznamenávají rozkvět humanismu a renesance v Čechách a na Moravě. Hodnot-

ná je rovněž informační bohatost poznámkového materiálu, doprovodných glos a biografických kapitol v závěru každého díla z okruhu vzdělaných českých bratří. Gellnerova erudice byla dodatečně oceněna přiznáním docentury in memoriam v r. 1947.

VERA LINHARTOVÁ

Otakar Levý

V září jsme si připomněli významné výročí, které velí vzpomenout na jednu z nejvýznamnějších osobností brněnské romanistiky. Dne 3. září uplynulo 110 let od narození Otakara Levého a 7. října tomu bylo 60 let, co jsme se rozloučili s tímto předním znalcem romantismu a francouzské literatury 19. století.

Otakar Levý je zcela novým zjevem v oblasti bádání o francouzské literatuře, a to zejména pro svůj novátorský přístup k literárnímu textu. Po dlouhá léta působil jako středoškolský profesor na českých a slovenských gymnáziích a usilovně se věnoval studiu odkazu pozdních romantiků, z nichž ho zajímali zejména Alfred de Vigny a Charles Baudelaire. Jako úvod do svých bádání a úvah uveřejnil roku 1923 esej *Romantická duše. Pokus o nový výklad francouzského romanismu*. Na toto úsilí o nový pohled na dobu, společnost a její literaturu navázal řadou studií, které publikoval v časopisech a sbornících (*Časopis pro moderní filologii, Lumír, Ruch filosofický, česká mysl, Kmen, Morava, Naše věda*, atd.) a které se zabývají konkrétními problémy, jež posléze vyvrcholily ve stěžejní monografii o Alfredu de Vigny s předmluvou F. X. Šaldy (*Alfred de Vigny. Literární studie*, Praha, 1929). Zcela zásadní je v tomto ohledu jeho metodologická koncepce interpretace a literárněhistorického bádání, která nejspíš reaguje na přínos formalistní školy a strukturalistů. Při výkladu díla si totiž všímá především geneze textu, jeho různých variant a jeho formálního hlediska. Jedině tyto aspekty umožňují osvětlit základní umělecký záměr – slovy Jana Mukařovského „sémantické gesto“ –, jakož i proniknout k prvotním zkušenostem a zážitkům autora, z nichž dílo vzešlo.

V té době už byl ovšem Levý soukromým docentem Univerzity Komenského v Bratisla-

vě a mohl se soustředit i na jiné kapitoly francouzské literatury. Jde především o stati o starších představitelích francouzské literatury či eseje o francouzské klasické tragedii. Nový metodologický přístup umožnil Levému podat neotřelý pohled na stále ještě mnohými ztracovaného Françoise Villona. Studie *Básnické dílo Françoise Villona* (časopisecky, 1932) vychází zcela a pouze z básnických textů. Jedině tak bylo možno rekonstruovat osobitou postavu francouzského básníka bez nebezpečí zkreslení. V tomto vědeckém postupu pokračoval i v knize *Básnické povídky Marie de France* (Spisy Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, 1935), kde prostřednictvím tří parametrů – tematického, kompozičního a stylistického – vykládá literární text, aniž by se utíkal k životopisným či jiným mimotextovým prvkům.

Druhá část Levého badatelského úsilí, která vyústila v monografii o Charlesi Baudelairevi (vydáno posmrtně jako *Baudelaire. Jeho estetika a technika*, Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 1947. Reedice vyd. Eikon, 1999), se již částečně překrývá s jeho působením na brněnské filozofické fakultě, kde po smrti profesora Prokopa Miroslava Haškovce v r. 1935 a po odchodu prof. Josefa Kopaala a prof. Václava Černého na pražskou filozofickou fakultu r. 1937 supluje obor dějiny francouzské literatury. Roku 1939 přechází definitivně na Masarykovu univerzitu, avšak jeho působení zde je ukončeno uzavřením vysokých škol nacisty. V roce 1945 se na zdejší románský seminář vrací, tentokrát již jako řádný profesor, avšak podlomené zdraví záhy opět a natrvalo přerušilo Levého badatelské i pedagogické snažení.

Na tragické smrti Otakara Levého se bezesporu nejvíce podepsaly útrapy prožité v nacistických věznicích a lágrech. Snad nejtragičtější na celém osudu tohoto literárního historika je fakt, že odešel na vrchol svých badatelských sil – bylo mu pouze 50 let – a na úsvitu doby, která, jak nejspíš tušil, nadlouho odsune jeho poznatky a myšlenky zaznamenané v celé řadě článků a monografií o francouzské literatuře do pozadí.

Stranou by neměla zůstat ani Levého překladatelská činnost, která znamenitým způsobem zprostředkovala českému čtenáři největší osobnosti francouzské literatury, jakými byli